

ДЕМОКРАТИЧНА СИСТЕМА ТА ЇЇ ГРОМАДЯНИ: МОДЕЛІ ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН

Расселл Дальтон*

Упродовж ХХ сторіччя спостерігалися дві хвилі демократичної експансії, що включали драматичні періоди теоретичного та емпіричного розвитку суспільних наук. Перший період розгорнувся на початку сторіччя, коли Вудроу Уілсон (Woodrow Wilson), Гарольд Госнелл (Harold Hosnell), Уолтер Ліпман (Walter Lippmann) та інші переглянули природу політики у сучасних суспільствах масової демократії. Другий період настав після Другої світової війни. Тоді намагалися визначити необхідні умови існування стабільної та ефективної демократії, а також чинники, що сприяли підриву демократії у міжвоєнній Європі. Цей період включає таких вчених як Баррінгтон Мур (Barrington Moore), Ханна Арендт (Hannah Arendt), Габріель Альмонд (Gabriel Almond), Раймонд Арон (Raymond Aron) та Сеймур Мартін Ліпсет (Seymour Martin Lipset).

Зараз ми переживаємо третій період бурхливого розвитку демократії, котрий супроводжується різким сплеском академічних досліджень тем демократизації та демократичної політики. Політичні системи Центральної та Східної Європи пережили дивовижний процес зміни режиму. Народні виступи сприяли просуванню вперед процесу демократизації у Східній Азії, починаючи з народного руху на Філіппінах і до демократичних реформ у Південній Кореї та на Тайвані. Хвиля демократичних виборів прокотилася на початку 90-х років Африкою, на південь від Сахари. Такі демократичні зміни надали нові свободи цим народам, а також нові теоретичні й політичні запитання науковцям. Вперше ми стали свідками переходу від комунізму до демократії. Сутність та мета цього переходу не є чіткими. Подібним чином, поширення демократії у суспільствах, побудованих на незахідних традиціях, порушує питання про народну основу такої демократії.

З виникненням цих демократичних перетворень з'явилися нові виклики демократичному процесу в таких усталених демократіях як Сполучені Штати та Західна Європа. Найрозвиненіші індустріальні країни зіткнулись з проблемами зміни економічної структури, появою нових чинників культурних змін та новими відносинами між громадянами і урядом. Культурне розмаїття та етнічний розподіл нині є спільними проблемами для європейських держав Заходу та Сходу. Політичні вимоги, представлені захисниками довкілля, жіночим рухом та іншими спільнотами громадян, впливають майже на всі розвинені індустріальні суспільства. Поширення нових моделей політичної участі є спільним явищем для всіх цих націй. Настільки ж загальними є питання про зміну природи електоральної поведінки та електорального вибору у розвинених індустріальних демократіях. Здається, що повсюдно постають нові питання щодо природи демократії.

Ще занадто рано говорити, чи цей період політичних змін принесе такі ж теоретичні й емпіричні досягнення, якими супроводжувались два попередні. Звичайно, наші політичні засоби є досконалішими, ніж у минулі періоди, а наші знання про суспільства та політику набагато більшими. Ці нові події надають надзвичайні можливості для перевірки наших теорій, розширення меж знань та розвитку нових теорій. Зазвичай ми спостерігаємо політичні системи у стані рівноваги, коли наші дані відбивають стабільність та поступову зміну. Зараз же ми маємо можливість дослідити питання фундаментальної зміни та адаптації,

* Хочу подякувати Гарі Екстайну та Роберту Роршнайдеру (Harry Eckstein and Robert Rohrschneider) за наші активні обговорення політичної культури та політичних змін, які сприяли розвитку ідей, викладених у даному дослідженні. Оновлена версія цієї статті викладена як *"Comparative Politics: A Micro-Behavioral Perspective"* у Robert Goodin and Hans-Dieter Klingemann, eds. *The New Handbook of Political Science*. Oxford: Oxford University Press, 1996.

котрі часто є серцевиною наших теоретичних інтересів, проте рідко можуть спостерігатися безпосередньо.

Завданням цього есе є огляд деяких останніх найважливіших дослідницьких досягнень у порівняльній політичній поведінці. Неможливо надати вичерпний огляд цієї галузі на кількох сторінках (Див. Dalton and Wattenberg, 1993; Klingemann and Fuchs, 1995; Kaase and Newton, 1995). Натомість ми зосередимось на деяких основних дослідницьких напрямках. Ці напрямки були обрані мною з двох причин. По-перше, я вважаю, що за останні роки тут було досягнуто значних успіхів. По-друге, хоча ці приклади переважно взяті із досліджень розвинених індустріальних суспільств, вони також стосуються перехідного процесу становлення нових демократій. Саме в цих сферах ми можемо розширювати наявні знання в контексті глобальної хвилі демократизації.

Політична культура і демократизація

Однією з найвпливовіших концепцій у соціальних науках, що з'явилася внаслідок попередньої хвилі досліджень демократії, була концепція політичної культури. Оригінальне дослідження Габріеля Альмонда та Сідні Верби ("Громадянська культура", 1963 р.) стверджує, що інституції та моделі поведінки в політичній системі повинні узгоджуватися з політичною культурою нації. Культуральні дослідження мали особливо важливе значення для вивчення демократії, оскільки аналітики намагались встановити культурні передумови демократії (Almond and Verba, 1963, 1980; Almond, 1996; Verba, 1965; Baker, Dalton and Hildebrandt, 1981; McDonough et al., 1995; Weil, 1989).

В літературі про демократію найчіткіше простежуються три напрямки культуральних студій. Перший – це теорія "громадянської культури" Альмонда та Верби. Взнявши за основу п'ять демократичних суспільств, вони стверджують, що політична культура нації має незалежний вплив на соціальну та політичну поведінку. Культура встановлює норми поведінки, котрі засвоюються членами суспільства та загалом дотримуються, навіть якщо хтось особисто не поділяє цих норм. Це, безумовно, найвпливовіше дослідження у цій галузі. Автори виконали величезний обсяг роботи, не обмежуючись демократичними системами (Див. огляди у Almond and Verba, 1980). Другим підходом є теорія "влада – культура" (Eckstein, 1966). Праця Екштейна особливо релевантна щодо сучасних проблем, оскільки в ній обговорюються динамічні аспекти культури, а також роль культури в процесах політичних змін (Eckstein, 1988, 1990, 1996). Третю відмінну версію аналізу політичної культури розвинув Аарон Вілдавський (Wildavsky, 1987). Цей автор скористався підходом "мереж-груп" Мері Дуглас для створення типології культур, що ґрунтується на чотирьох різних стилях життя. Вілдавський визначав ці типи на підставі соціальних відносин та цінностей, котрі вони втілювали.

Незважаючи на евристичний та інтерпретативний потенціал поняття "політична культура", деякі вчені порушують питання про його точність та прогностичне значення, (Elkins and Simeon, 1979; Laitin, 1995), інші дослідники демократії запитують, чи культура взагалі відіграє якусь роль (наприклад, DiPalma, 1990; Schmitter et al., 1986). Макс Каас (Max Kaase, 1983) з цього приводу висловився, що вимірювання політичної культури подібне до "намагання прибити желе гвіздками до стіни". Тобто поняттю бракує чіткості, і нерідко воно стає суб'єктивним та стереотипним описом нації, аніж емпірично вимірюваним поняттям. Деякі аналітики вбачали політичну культуру фактично в усьому, що стосувалося політичного життя, інші сприймали її лише як залишкову категорію, котра пояснювала те, що неможливо було пояснити за допомогою інших засобів. Нечіткі докази причинно-наслідкового впливу культури виявилися ще проблематичнішими¹. Студії з політичної культури часто

¹ Інші критики запитували: культура є причиною чи наслідком інституційних структур? (Ваггу, 1970). Я вважаю це дещо штучною розбіжністю. Хоча натиск культурної теорії підкреслював вплив культури на інституційні

грунтувалися на опитуваннях громадської думки однієї нації. За такого типу дослідження важко виокремити роль культури щодо впливу на національні моделі політичної поведінки.

Академічний інтерес до політичної культури відновився навіть ще до початку сучасної хвилі демократичних перетворень. Грунтуючись на Світовому дослідженні цінностей (World Values Study) 1981 року (1981 World Value Study), Рональд Інглегарт представив нові докази узгодженості між великою низкою політичних цінностей та демократичною стабільністю для 22 націй (Inglehart, 1990, ch. 1)². Дослідження Роберта Патнама (Putnam, 1993) щодо розвитку регіональних урядів в Італії надало ще виразніші свідчення на підтримку культурної теорії (також див. Putnam, 1973). Патнам використав уявну сукупність вимірів для порівняння ефективності регіональних органів влади в Італії. Він виявив, що культурні традиції регіону – різка відмінність політичного стилю на засадах співпраці півночі та більш ієрархічної традиції півдня – були найкращим індикатором ефективності відповідної місцевої влади. Патнам показав, що культурні чинники виявилися впливовішими, ніж економічні відмінності між регіонами, а також, що культурні моделі відбивають історичні зразки громадських об'єднань. Вельми творче та систематичне дослідження Патнамом культурних впливів викликало загальне відродження культурних студій (також див. Putnam, 1995; Inglehart, у друку; Tarrow, 1996; Reisinger, 1995).

Сучасна хвиля демократизації поновлює важливість питань про відповідність між культурою та політичною системою, а також порушує низку нових запитань для дослідження політичної культури. Зазвичай, політичні інституції та основні принципи устрою є незмінними, тому досить важко вивчати взаємозв'язок між інституційними та культурними змінами. Проте, останні зрушення форм правління в багатьох країнах створили нові можливості для дослідження узгодженості між культурними та інституційними перетвореннями. До якої міри політичні зміни у Східній Європі, були викликані невдоволенням народу старими політичними режимами? До якої міри перспективи демократії в цьому регіоні оцінюються за підтримкою народами демократичних перетворень? Наприклад, ми можемо дослідити, як громадяни оцінюють різні політичні системи на основі особистого досвіду, таким чином перевіряючи зв'язок між політичними нормами та інституційними виборами шляхом, котрий за інших умов неможливий. Говорячи узагальнено, сучасні події відроджують колишні дебати про цілісність культури та напрямки, в яких культурні норми можуть змінюватись (Almond and Verba, 1980). Дослідження Екстейна також припускає, що політична культура повинна вивчатись як продовження інших моделей соціальних зв'язків та основних рівнів “громадського включення” в суспільство (Eckstein, 1988, 1990, 1996). Глибина та поширеність культурних норм, сумісних з демократією, можуть стати важливими чинниками пояснення напрямку політичних перетворень, що відбуваються зараз повсюдно.

Майже відразу після падіння Берлінської стіни дослідники рушили на схід. Ми швидко отримали велику кількість даних щодо політичних ставлень росіян та східних європейців, в тому числі багато досліджень політичної культури. Наприклад, кілька груп дослідників виявили дивовижно високі рівні підтримки основних демократичних принципів у колишньому Радянському Союзі (Miler et al., 1993; Gibson et al., 1992; Finifter and Mickiewicz, 1992). Більше того, дослідження інших східноєвропейських країн описують приблизно таку ж картину широкої громадської підтримки демократичних норм та процедур

структури, Алмонд і Верба хотіли привернути увагу до культурних моделей з тим, аби уряд та еліта могли відповісти на ці успадковані чинники і в деяких випадках змінити культуру (Verba, 1965).

² Висновки Інглегарта в подальшому критикувалися Едвардом Муллером та Мітчелом Селігсоном (Edward Muller and Mitchell Seligson, 1994) на методологічних засадах. Інглегарт відповів на ці критичні випадки новими даними зі Світового дослідження цінностей 1990-91-х років (Inglehart, готується до друку).

(Mishler and Rossee, 1996; Dalton, 1994b; Weil, 1993)³. Хоча можуть виникати сумніви щодо глибини такого ставлення, чи відбиває воно усталені культурні норми, а не є тимчасовою відповіддю на травматичні політичні події, проте громадськість більшості пост-комуністичних держав розпочала свій досвід демократичного розвитку, висловлюючи величезну підтримку демократичних принципів. Перемога Бориса Єльцина на президентських виборах 1996 року після кількох років тяжких соціальних умов та сильного тиску з боку комуністів, є свідченням того, як цінності росіян відрізняються від наших уявлень про Радянський Союз. Порівняно із апатією та ворожістю до демократії, що мали місце після переходу від правих авторитарних держав, культурна спадщина комунізму в Східній Європі видається зовсім іншою.

З'явилася також низка цікавих досліджень щодо Східної Азії. Дох Шін та його колеги зібрали вражаючу сукупність емпіричних доказів про демократичні уподобання у Південній Кореї (Shin et al., 1989; Shin and Chey, 1993). Незважаючи на нерішучу підтримку демократії з боку уряду, з'явилися широкі культурні засади для демократії. Існує подібне дослідження і щодо Тайваню, де перехід до демократії також супроводжувався підтримкою громадськості (Chu, 1992). Можливо, найбільш хвилюючі факти містять дослідження в Народній Республіці Китай. Навіть у цьому ворожому оточенні, Ендрю Натан та Тіанджіан Ші з'ясували, що дотяньанменський китайський народ виявляв дивовижну підтримку низці демократичних принципів (Nathan and Shi, 1993). Дехто може запитати, чи є ці погляди достатньо стійкими, аби сформувати усталену політичну культуру, проте навіть наявна підтримка демократичних норм є позитивним знаком щодо перспектив демократії.

Таким чином, соціальна наука досягла значних успіхів упродовж останніх десяти років у виявленні емпіричних підтверджень тези про культурну відповідність, а також наданні нових доказів існування віри громадян у появу демократії. Однак ці емпіричні досягнення поки що не збалансовані теоретичними інноваційними та творчими здобутками, характерними для двох попередніх демократичних хвиль. Політологи повинні робити більше, аніж просто збирати нові дані щодо старих запитань емпіричних досліджень, хоча повторюваність є важливим та цінним елементом науки. Проте час порушувати додаткові запитання, аби просунути цю галузь уперед. Наприклад, чи існує лише одна "громадянська культура", сумісна з реально функціонуючою демократичною системою. Досвід показує, що існує розмаїття "демократичних" культур, так само як і способів визначення культури, котрі потребують відображення та подальшого вивчення (Flanagan, 1978; Seligson and Booth, 1993; Almond and Verba, 1980). Також важливо те, що з часу появи "Громадянської культури" наша концептуалізація елементів політичної культури та їхнього взаємозв'язку зазнала порівняно невеликого розвитку.

Загалом, більша частина нової хвилі емпіричних досліджень у країнах, що демократизуються, не виходить за теоретичні межі дослідження політичної культури. Нові політичні реалії є хорошим середовищем для перевірки суперечливих моделей Альмонда/Верби, Екштейна, та Вільдавськи, тому слід очікувати появи нових систем теоретичних поглядів. Не менш важливим є те, що зараз ми можемо розглядати культурну теорію як інструмент прогнозування, адже світ перебуває у постійному русі. Ми можемо дослідити, як змінюється узгодженість між культурою та інституціями, оскільки багато країн переживають процес політичної трансформації (Див., наприклад, McDonough et al. 1995; Rose and Mishler, 1994; Evans and Whitefield, 1995; Rohrschneider, 1996). У цей незвичайний період політичних трансформацій спроби перевірки теорій культурної зміни чи теорій про неполітичні витоки політичної культури є плідними дослідницькими напрямками. Існує значна кількість інших запитань, що стосуються створення культурних норм та політичних

³ Інше важливе питання розглядає різницю між поглядами широких мас та еліти, а також їхню роль у процесі демократизації. Для порівняння громадськості та еліти у Східній Європі див. Rohrschneider (1994, 1996) та Miller et al. (1993).

ідентичностей, а також співвідношення особистих переконань та соціальних норм. Тут також спостерігався певний прогрес, а не безпосередня критика нашого теоретизування про світ, що постало протягом попередніх хвиль демократизації.

Сучасний рівень досліджень репрезентує досягнення зрілої науки. Із досконалими інструментами та дослідницькими запитаннями, кількість емпіричних досліджень зростає, а не творчої теоретичної роботи, характерної для попередніх демократичних хвиль. Однак, я розглядаю потенціал для теоретичної творчості як поки що нереалізовану можливість нинішньої хвилі демократизації.

Політична участь та демократія

Важливим елементом демократії є залучення громадськості. Демократія потребує активних громадян, оскільки саме через обговорення, зацікавленість з боку населення та участь у політичному житті повинні визначатися та втілюватись суспільні цілі у демократичній державі. Без участі народу, демократії бракує як легітимності, так і спрямовуючої сили.

В дослідженнях щодо участі громадян за демократії центральним залишається питання про прийнятний рівень такої участі. В межах одного з видів подібних досліджень проаналізовано крос-національні відмінності у рівнях виборчої активності з домінуючим висновком, що високий рівень участі у виборах є позитивною рисою демократії. Загалом, це вірно, адже демократичні держави з високою часткою участі громадян у національних виборах успішніше залучають своїх громадян до політичних процесів⁴. Подібним чином, високий рівень електоральної активності під час перших демократичних виборів у Східній Європі інтерпретувався як позитивний знак для новостворених демократій. Тому поступове зниження рівня участі у виборах в деяких розвинених індустріальних демократіях (Dalton, 1996, ch.3; Putnam, 1995; Torf, 1995a) та різке падіння електоральної активності у Східній Європі викликали певну стурбованість щодо життєздатності демократії.

Дослідження джерел та природи політичної участі дають нам нову перспективу погляду на цей процес, виявляючи, що національні рівні участі у виборах зумовлені низкою чинників. Домінуючий вплив виявляють системи реєстрації виборців та інші виборчі процедури. Наприклад, за більшістю оцінок, участь у виборах в США могла б зрости принаймні на 10 відсотків, якби була прийнята європейська система реєстрації (Wolfinger and Rosenstone, 1980). Збільшенню участі у виборах також сприяє призначення виборів на вихідні дні, коли більше громадян можуть знайти час для відвідування виборчих дільниць. Крім того, очевидно, пропорційні представницькі системи більше стимулюють до участі, аніж мажоритарні. Дж. Бінгхем Пауел (Powell, 1980, 1986) та Маркус Крепас (Crepaz, 1990) стверджують, що політична конкуренція є ще одним чинником, що суттєво впливає на рівень участі. Роберт Джекмен (Jackman, 1987) провів додаткові дослідження, показуючи значний вплив на голосування структурних стимулів. Він виявив, що кількість партій, серед яких необхідно вибирати, та структура національної законодавчої влади є безпосередніми провісниками участі. Коротко кажучи, національний рівень участі у виборах відображає різноманітні інституційні чинники та політичні умови, котрі є відносно незалежними від життєздатності засадничого демократичного процесу⁵.

Емпіричне дослідження також розглядає участь у виборах в ширшому контексті інших форм політичної активності. Зі зниженням електоральної активності, відбувається

⁴ Очевидним застереженням є те, що в недемократичних системах рівень участі у голосуванні може бути штучно завищеним. Таким чином, рівні виборчої активності у Східній Європі зменшилися після того, як ці нації перейшли від вимушеної участі за комуністичного режиму до добровільної демократичної участі.

⁵ Дійсно, деякі методи розширення участі у голосуванні, наприклад, шляхом вельми суперечливих, здатних призвести до розколу виборів, не можуть вважатися позитивними реформами.

значне підвищення участі громадян в акціях протесту, створенні добровільних громадських об'єднань та інших формах нетрадиційної політичної діяльності. (Barnes, Kaase et al., 1979; Jennings and van Deth, 1990; Topf, 1995b; Verba et al., 1995). Нові соціальні рухи, такі як екологічний та жіночий, розширили “репертуар” політичної активності та легітимізували учасницькі методи прямої дії для численного середнього класу. Такі методи поширились також на інші політичні групи і стали нині стандартним елементом політичної участі (Kaase, 1989). Більше того, потенціал методів прямої дії щодо впливу на політику становить суттєве розширення методів громадського впливу на демократичний процес.

Вочевидь, східні європейці мають безпосередніший досвід нетрадиційної політичної участі, оскільки демократичні революції кінця 80-х років XX століття, зазвичай наповнювалися енергією народних виступів проти старих режимів. Дійсно, на початку 90-х років Світове дослідження цінностей виявило високі рівні громадської протестної активності в деяких східноєвропейських країнах (Inglehart, готується до друку). Потужний вплив народу також відіграв важливу роль у реінституціалізації демократії на Філіппінах та демократичних реформах у Південній Кореї.

Незважаючи на досить схожі моделі протесту, джерела останнього у країнах, що тільки демократизуються, значно різняться від наявних в усталених західних демократіях. Поширення протесту серед мешканців Заходу відбувалось як розширення демократичних прав на прямі форми дії; це розповсюдження конвенційної політики на інші засоби, яке широко використовується більш освіченими та політично досвідченими людьми. Акції протесту в країнах, що демократизуються, часто слугували викликом старому політичному режиму. Подібно попереднім хвилям в західних демократіях, протест залишається методом виявлення розчарування тих, хто має обмежену політичну владу. Навіть за умов розвитку інституцій конвенційної демократичної політики, неконвенційна політика становить альтернативний метод дії.

Крім того, здається, що громадяни колишніх комуністичних країн мають певні сумніви щодо створення інституцій представницької демократії, як це відбувалося на Заході (Rohrschneider, 1996). Моделі громадянського суспільства та добровільної діяльності, що зміцнювали громадські рухи на Заході, розглядаються як відображення мобілізованого суспільства комуністичної епохи. Водночас, багато східних європейців розчаровані конкурентним стилем електоральної політики, притаманної Заходу. Навіть демократичні політичні партії перебувають під стигмою партійного символізму, що практикувалося старим режимом. Тому дехто вважає, що багато східних європейців прагнуть альтернативних моделей демократичної участі, хоча чітка форма останньої залишається нез'ясованою. Приклад цього можна спостерігати у Німеччині. В усіх нових східних землях існують конституційні положення щодо референдумів та прямих виборів, чого немає у деяких західних землях.

Таким чином, рівні участі та різноманітні методи політичної активності загалом розширюються як у розвинених індустріальних суспільствах, так і ще більшою мірою у нових демократіях. Основною метою демократичних суспільств є розширення участі громадян у політичному процесі і відповідне підвищення контролю з боку народу над політичною елітою. Відтак, зростання протесту та інших ініційованих громадянами видів діяльності загалом повинно сприйматися як позитивний процес. Такий новий стиль громадянської участі дає можливість громадянам краще контролювати перебіг політичних процесів. Зміни форм участі висувають більше вимог і до самих учасників. Нові види активності також можуть посилювати громадський тиск на політичні еліти. Участь громадян стає дедалі тісніше пов'язаною з їхнім впливом на політику.

Розширення форм громадянської активності може також містити потенційні проблеми⁶. Наприклад, Сідні Верба та його колеги (Verba et al., 1995) нещодавно звернули увагу на те, чи не супроводжується зміна суті політичної участі збільшенням нерівності щодо залучення до неї та відповідного впливу на демократичний процес. (Див. також Patry et al., 1992; Verba et al., 1978). Методи прямої дії вимагають більшої особистої ініціативи та кращих політичних навичок. Як наслідок, залучення до політичної активності стає все більше залежним від навичок та ресурсів, які надає соціальний статус. Така ситуація може збільшити розрив в участі між групами з низьким статусом та індивідами з високим статусом. Тоді як освіченіші особи розширюють свій політичний вплив через методи прямої дії, менш освічені громадяни можуть виявитися нездатними до конкуренції на таких засадах. Дійсно, рівень політичної активності індивідів нижчого соціального статусу може навіть знизитись зі спадом мобілізаційної діяльності партій. Політично активні громадяни можуть стати навіть впливовішими, в той час як менш активні зазнають зменшення свого впливу. Є певна іронія в тому, що загальне підвищення політичної активності може приховувати зростаючу нерівномірність громадянської активності та впливу, узалежнених соціальним статусом, що суперечить демократичним ідеалам.

Завданням будь-якого усталеного чи нового демократичного суспільства є розширення можливостей для громадян брати участь у політичному процесі й суттєво впливати на рішення, які позначаються на їхньому житті. Розв'язати це завдання також означає забезпечити рівність політичних прав та можливостей, що, за нових форм громадянської участі, гарантувати буде навіть складніше.

Зміна цінностей та модернізація

Іншою галуззю, де порівняльний аналіз політичної поведінки досяг значних успіхів, є вивчення зміни цінностей. Ранні дослідження поведінки аналізували відносини між розвитком індустріального суспільства та зміною цінностей населення (наприклад, Inkeles and Smith, 1974). Протягом останніх двох десятиліть такі дослідження присвячувалися подальшим процесам зміни цінностей, що супроводжували розвиток індустріального чи постіндустріального суспільства.

Теза Рональда Інглегарта щодо пост-матеріальної зміни цінностей (Inglehart 1977, 1990, готується до друку; Ambramson and Inglehart, 1995) сформувала найпоширеніший підхід до вивчення змін, характерних для масової громадськості в розвинених індустріальних демократіях. Пояснення Інглегартом зміни цінностей ґрунтується на двох припущеннях. По-перше, він вважає, що основні ціннісні пріоритети громадян визначаються гіпотезою дефіциту: індивіди найбільше цінують ті речі, яких відносно мало⁷. Другою частиною теорії Інглегарта є гіпотеза соціалізації: індивідуальні ціннісні пріоритети відбивають домінуючі умови життя людини до її повноліття. Внаслідок поєднання обох гіпотез з'являється загальна модель формування цінностей: базисні ціннісні пріоритети індивіда формуються на ранній стадії життя як реакція на соціально-економічні умови (особисті й суспільні) цього періоду, а сформувавшись, ці цінності є переважно стійкими до більш пізніх змін в умовах життя.

Інглегарт стверджує, що соціально-економічні сили, що трансформують західні індустріальні суспільства, змінюють відносну нестачу цілей-цінностей і, відповідно, ціннісні пріоритети західної громадськості. Старші покоління залишаються схильними до наголосу на традиційних "матеріальних" соціальних цілях, як то економічний добробут, соціальне

⁶ Ще фундаментальніша критика стверджує, що методи прямої дії перевищують звичайні межі демократичної політики і можуть занадто обмежувати демократичні системи (наприклад, Huntington, 1981). Ця критика розглядається у Dalton (1996) та Klingemann and Fuchs (1995).

⁷ У своїй ранній роботі Інглегарт намагався узагальнити гіпотезу дефіциту, використовуючи ширшу теоретичну систему ієрархії людських цінностей Абрахама Маслоу; в останніх працях Інглегарта вплив системи Маслоу став менш виразним.

забезпечення, закон і порядок, релігійні цінності та надійна національна оборона. Молодь, яка зростала у середовищі, де такі цілі здаються відносно досягнутими, зосереджує свою увагу на “пост-матеріальних” цілях самовираження, особистої свободи, соціальної рівності, самореалізації та підтримання якості життя.

Найважливішою у пост-матеріальній тезі Інглегарта є можливість її широкого застосування до вивчення розвинених індустріальних суспільств. Його концепція зміни цінностей одразу ж була використана для пояснення багатьох політичних змін, що впливають на ці нації: зростаючого інтересу громадськості до довкілля та інших питань якості життя, змін у моделях політичної участі та підтримки нових соціальних рухів.

Пост-матеріальні цінності можуть бути пов'язані з питаннями демократизації двома шляхами. По-перше, пост-матеріальні ціннісні орієнтації частково вплинули на визначення природи політики в розвинених індустріальних суспільствах. Такі інтереси привели до формування нових громадських рухів, які є активними та гучними учасниками демократичного процесу. Наприклад, екологічний та жіночий рухи наполягали на врахуванні своїх альтернативних політичних програм (Dalton 1994a; Gelb 1989). Нерідко ці питання призводили до конфлікту з усталеними економічними інтересами, такими як бізнес-лобі та профспілки. До цих нових соціальних рухів приєдналися нові ліві та “зелені” партії, які відстоюють свої позиції під час виборів та у парламенті (Muller-Rommel, 1989; Kitschelt, 1989). Коротко кажучи, пост-матеріальні орієнтації стали підставою багатьох політичних суперечок, що нині розмежовують громадськість та політичні групи у розвинених індустріальних демократичних суспільствах.

Крім цього, пост-матеріалісти вимагають змін стилю демократичної політики. Пост-матеріалізм також пов'язаний зі зміною форм активності західної громадськості (Barnes, Kaase et al., 1979, Jennings and van Deth, 1990). Пост-матеріалісти більше схильні до використання нетрадиційних форм політичної дії, описаних у попередньому розділі. Подібним чином партії зелених та інші громадські об'єднання закликають до розширення демократичного процесу з метою більшого залучення громадян до вироблення та запровадження політики. Пост-матеріалісти підтримують дорадчі групи громадян, референдуми та іншим форми прямої демократії, на відміну від поширеної раніше моделі обмеженої представницької демократії. Якщо коротко, пост-матеріалізм ставить під питання самі принципи демократії, породжуючи дискусії щодо представницької демократії та учасницької демократії – (Див. так звану літературу про "Кризю демократії", Klingemann and Fuchs, 1995).

Пост-матеріалістичний підхід також підкреслює суперечливість цінностей тих націй у Східній Європі та Східній Азії, котрі нині перебувають у процесі демократичного переходу. Були здійснені спроби застосування пост-матеріалістичної концепції до цих суспільств (Inglehart and Siemenska, 1990; Inglehart, готується до друку; Gibson and Duch, 1994), але наразі це здається сумнівною дослідницькою гіпотезою. Інглегарт визначав пост-матеріалізм, як наслідок розвинутого індустріалізму, а вказаним суспільствам загалом така стадія розвитку не притаманна. Тому слід очікувати, що для громадськості та еліт Східної Європи і Східної Азії більше важитимуть матеріальні цілі, котрі колись домінували у політиці західних демократій. Наприклад, в той час, як датчани можуть намагатися стати пост-матеріалістами, поляки сподіваються досягти матеріального добробуту, вже звичного для датчан. Окрім того, нації, що демократизуються, повинні надавати більшої ваги розвитку інституційних форм політичної участі і можуть намагатися уникнути розмаїтості учасницької демократії, пропагованої пост-матеріалістами. Це свідчить про суттєві розбіжності між безпосередніми цілями нових демократій та розвинених індустріальних

демократичних суспільств⁸. Обидва види країн стають більш демократичними, але по-різному визначають суть демократії та засади її функціонування.

Виборчі зміни

Вибори є центральною процедурою представництва у сучасних демократіях, і минулі дослідження позначилися різноманітним прогресом у наших знаннях, як саме виборці приймають свої рішення.

Сучасні електоральні дослідження переважно присвячені зміні чинників, що впливають на прийняття виборчих рішень. Політичний вибір у більшості західних демократій традиційно структурувався класовою, релігійною належністю та іншими соціальними поділами. Оскільки індивіди нерідко погано розбиралися у всіх складнощах політики, вони поклалися на політичні оцінки зовнішніх референтних груп, приймаючи власні рішення. Крім того, соціальні інституції, такі як профспілки та церкви, були головними політичними акторами, здійснюючи вплив як на політичну еліту, так і на своїх членів. Сеймур Ліпсет та Стейн Роккан узагальнили цю позицію у своєму відомому висновку: “партійні системи 1960-х відображають, лише за кількома суттєвими винятками, розшаровані структури 1920-х” (Lipset and Rokkan, 1967, стор. 50). Ранні електоральні дослідження переважно підтвердили думку Ліпсета та Роккана.

Після того, як лейтмотив стабільного, заснованого на розшаруванні голосування став загальноприйнятим, партійні системи почали зазнавати вражаючих змін. Перед усталеними партіями виникли нові вимоги й завдання; наявність партійних змін стала очевидною. Якщо раніше домінувало завдання пояснити незмінність виборчої політики, то протягом десятиліття виникла необхідність пояснення виборчих змін (Dalton et al., 1984; Crew and Denver, 1985).

Факти зменшення впливу класових та релігійних відмінностей започаткували зростаючий інтерес до електоральних змін. Наприклад, Ліпсет засвідчив значне послаблення класового чинника під час голосування у кількох західних демократіях (Lipset, 1981: appendix). Подібні дослідження надійшли з Австралії (McAllister, 1992), Великої Британії (Franklin, 1985), Німеччини (Baker, 1981), Японії (Watanuki, 1991) та інших розвинених індустріальних демократичних суспільств (Inglehart, 1990; Lane and Ersson, 1991; Nieuwbeerta, 1995). Один з основних висновків, зроблений на основі електоральних досліджень останнього покоління, говорить про те, що соціальна позиція більше не визначає політичних позицій, як це було раніше за умов переважно незмінних соціальних утворень⁹.

Марк Франклін та його колеги зібрали найвичерпніші докази на підтвердження цього висновку (Franklin et al., 1992). Вони відстежили здатність низки соціальних характеристик (включаючи соціальний клас, освіту, доход, релігійність, регіон та гендер) пояснювати партійні уподобання. На прикладі чотирнадцяти західних демократій вони виявили постійне зменшення впливу соціальної структури на процес голосування. Рівень та часові межі цього спаду змінювались в залежності від держави, але кінцевий результат був однаковий. Їхній висновок став новою “загальноприйнятою мудрістю” порівняльного електорального дослідження: “Нині досить очевидним є те, що майже в усіх досліджених нами країнах

⁸ У своїй останній роботі Інглехарт (готується до друку; Abramson and Inglehart, 1995) вказує на загальний процес зближення глобальних цінностей. Певною мірою я з цим погоджуюсь, якщо визначати зближення в термінах підтримки ліберальних та демократичних цінностей. Проте, пост-матеріальна модель передбачає, що розвинені індустріальні суспільства перетворюються у нову форму соціальної і політичної організації. Саме цей розрив між розвиненими індустріальними демократіями й новими демократіями і є тією відмінністю, про яку тут йдеться.

⁹ Звичайно, в суспільних науках не існує нічого незаперечного. Багато американських та британських вчених ставлять під сумнів спад впливу класового чинника на голосування (наприклад, Heath et al., 1991). Я не вважаю їхні докази переконливими.

спостерігається зменшення... здатності соціального розшарування структурувати електоральний вибір індивідів” (Franklin et al., 1992: p.385).

В багатьох західних демократичних суспільствах послаблення впливу групового розшарування на електоральний вибір супроводжувалося також зменшенням здатності партійної належності (чи партійної ідентифікації) пояснити політичну поведінку. У деяких західних демократіях упродовж останнього покоління сила партійної належності послабилася (див. Review in Dalton, 1996). Подібним чином, спостерігався спад голосування у відповідності до лінії партії та збільшення партійної непостійності, кількості випадків голосування за представників двох чи кількох партій (split-ticket voting) та інших явищ, котрі свідчать про недотримання громадянами вказівок партії під час голосування. Значні здобутки Пероу на американських президентських виборах 1992 року, розвал партійної системи Японії чи прорив Берлусконі в італійській політиці наочно ілюструють, як послаблені партійні зв'язки створюють потенціал для значної електоральної нестабільності.

Зменшення впливу довгострокових прихильностей на основі соціальної чи партійної належності зміщує засади електоральної поведінки на короткотермінові чинники, такі як імідж кандидата чи погляди з певних питань. Існують свідчення того, що новий виборчий порядок містить перехід до політики, зосередженої на кандидаті. Мартін Уотенберг (Wattenberg, 1991) зафіксував зростаючу важливість іміджу кандидата у виборчих перевагах американців; існують також порівняльні дані для інших західних демократій (Bean and Mugham, 1989; Bean, 1993). Більше того, є ознаки зростаючої персоналізації політичних кампаній у західних демократіях: можливості фотографування, персоналізовані інтерв'ю, прогулянки з метою неформального спілкування з народом, навіть телевізійні дебати кандидатів стають стандартною виборчою практикою (Kaase, 1994).

Спад у довгострокових впливах на голосування також збільшив можливість голосування з огляду на ставлення кандидата до певної проблеми (issue voting). Марк Франклін (Franklin, 1985) показав це на прикладі Великої Британії (також Baker et al., 1981, ch. 10; van der Eijk and Niemoeller, 1983; Rose and McAllister, 1986). Оддбйорн Кнутсен (Knutsen, 1987) та інші пов'язали збільшення інтересу до пересічних проблем з ерозією колишніх соціальних розшарувань¹⁰. Переглядаючи докази зі свого порівняльного дослідження електоральної поведінки, Марк Франклін та його колеги (Franklin et al., p. 400) підтримали таку думку, зробивши висновок: “якщо всі проблеми, важливі для виборців, були б виміряні та зважені, то зростання рівня голосування з огляду на ставлення кандидата до певної проблеми більш-менш точно компенсувало б спад у розширеній політиці”.

У розвинених індустріальних демократіях такий розвиток має невизначений потенціал впливу на природу демократичного виборчого процесу (Dalton, 1996; Klingemann and Fuchs, 1995). Ці зміни можуть або покращити, або послабити „якість” демократичного процесу та представництва політичних інтересів громадян. Природа сучасних політичних переконань така, що громадська думка водночас стає мінливішою та менш передбачуваною. Така невизначеність змушує кандидатів і партії ставати чутливішими до громадської думки, принаймні до думки тих, хто голосує. Мотивовані певною проблемою виборці мають шанси принаймні бути почутими, навіть якщо їхні голоси не матимуть значення. Більше того, здатність політиків до безпосереднього спілкування з виборцями може зміцнити зв'язок між політиками і народом. Індивідуалізація електорального вибору певною мірою відроджує

¹⁰ Зміст цього нового “проблемного” голосування викликає численні дебати. Деякі з цих проблемних питань є продовженням минулих соціальних конфліктів, однак тепер без групової бази. Інші проблемні питання викликають нові політичні суперечки у розвинених індустріальних суспільствах. Ще один підхід стверджує, що такі “позиційні питання” залишились позаду “питань валентності”, відповідно до яких діяльність уряду оцінюється за широко визнаними цілями, такими, наприклад, як оцінка партій за здатністю керувати економікою або проводити зовнішню політику. Таким чином, зростання “проблемного голосування” порушило нові запитання щодо того, які саме проблеми вважати важливими.

колишні уявлення про поінформованого незалежного виборця у класичній демократичній теорії (Popkin, 1991)

Водночас, нові чинники електоральної політики містять потенційно негативний бік. Зростання політики “конкретної проблеми” підриває здатність суспільства розв’язувати політичні питання, що виходять за межі окремих інтересів, як, скажімо, дефіцит бюджету США. Еліти, що задовольняють вимоги частини громадян щодо конкретної проблеми, можуть позбавити електорально пасивних громадян виборчих прав. Завеликий інтерес до окремого питання або занадто великий наголос на поточній діяльності можуть призвести до вузького визначення раціональності, що є так само шкідливим для демократії, як і “заморожене” соціальне розшарування. На додачу, прямий безпосередній контакт між політиками та громадянами відкриває дорогу для демагогії та політичного екстремізму. І крайні ліві, і крайні праві політичні рухи, очевидно, виграють від таких нових політичних умов, принаймні, на нетривалий час.

Вочевидь, в новоутворених демократіях спостерігається подібна до щойно змалюваної електоральна ситуація. Не схоже, що наявні партійні системи базуються на стабільному груповому розшаруванні, особливо, коли демократичний перехід відбувався надто швидко, як це було у Східній Європі¹¹. Подібним чином нові електорати напевно не зможуть протягом тривалого часу зберігати одну й ту ж партійну прихильність, що може визначати їхню поведінку. Відтак, на електоральному виборі у багатьох нових демократіях можуть позначитися ті ж самі короткотермінові чинники, як то імідж кандидатів та ставлення до тих чи тих питань, котрі нещодавно знайшли визнання у електоральній політиці розвинених індустріальних демократичних суспільств.

Однак, така схожість лише поверхова. Вона не сягає глибше поверхні виборчого процесу. Розвинені індустріальні демократії зазнають еволюції моделей електорального вибору внаслідок руйнування довготривалих соціальних угруповань та партійної приналежності, формування досвідченішого електорату та намагань подолати обмеження представницької демократії. Окрім того, нові виборчі сили західних демократій розвиваються в електоральному середовищі, де вплив традиційних групових та партійних спрямувань, хоча й зменшується, однак усе ще залишається значним.

Нові демократичні партійні системи Східної Європи та Східної Азії зіткнулися із завданням розвитку базисної структури електорального вибору – політичної структури, що її Ліпсет і Роккан дослідили в історичному аспекті для Заходу. Це дає унікальну можливість наукового вивчення цього процесу, зокрема дослідження, як укорінюються нові партійні належності, формуються взаємозв’язки між соціальними групами та партіями, утворюються партійні іміджі, а громадяни освоюють процес представницької демократії. Загальновизнаний підхід Ліпсета/Роккана може слугувати хорошим початком для такого дослідження, а мічиганська модель партійної ідентифікації надасть основу для вивчення формування нових політичних ідентичностей. Однак нині ми можемо вивчати ці процеси науковими засобами емпіричного дослідження. Крім того, створення партійних систем у світі глобального телебачення, суттєво збільшених знань про електоральну політику (від еліти до громадян), а також фундаментально відмінних електоратів унеможлиблює наслідування зразків Західної Європи 1920-х років.

Відповіді на подібні запитання потребуватимуть дослідження партійної динаміки та електоральних змін. Ще занадто рано визначати, які саме відповіді дадуть політологи на ці виклики. В нових демократіях спостерігається вражаючий розвиток емпіричної бази досліджень – процес, для якого в деяких західних країнах знадобилися десятиліття. Зі Східної Європи та Східної Азії надходить чимало вражаючих емпіричних досліджень. Проте,

¹¹ Винятком можуть бути партійні системи Латинської Америки та Східної Азії (Тайвань і Південна Корея), котрі здатні інтегрувати існуюче соціальне розшарування з огляду на відмінну природу цих демократичних переходів (наприклад, Remmer, 1991; Chu, 1992).

справжнє випробування полягає в тому, чи зосередяться науковці на дослідженні широкого спектру питань, а чи просто відтворять те, що було раніше зроблено західними колегами.

Громадськість, що змінюється: висновок

В кожній сфері, що розглядалася в цій роботі, з громадянами розвинених індустріальних суспільств відбувалися значні зміни упродовж останнього покоління. Кожна з цих сфер є незалежною від інших, хоча зміна в одній зазвичай посилює супутні зміни в інших сферах. Охопивши їх разом, можна спостерігати загальну тенденцію, спрямовану на те, що ми б назвали *індивідуалізацією політики*. Це явище включає перехід від прийняття виборчого рішення на підставі соціально-групової належності чи партійних вказівок до більш індивідуалізованого та внутрішньо-орієнтованого стилю політичного вибору. Замість того, щоб покладатись на партійні еліти або референтні групи, більшість громадян нездатні розібратися зі складнощами політики й приймати власні політичні рішення. Подібним чином, замість застосування структурованих та інституціалізованих методів політичної участі, все більше громадян звертаються до різних методів прямої демократії, від спільнот за місцем проживання до соціальних рухів. Набуває розвитку еkleктична та егоцентрична модель політичної активності громадян. Сучасна громадськість свої рішення швидше вибудовує на політичних уподобаннях, оцінках ефективності чи іміджах кандидатів, аніж на соціально структурованих та відносно гомогенних особистих мережах зв'язків.

Сучасні засоби масової інформації є важливим елементом наявних змін. Стосунки між особистістю та засобами інформації одночасно сприяють цим тенденціям і посилюють їх. (Semetko et al., 1991). Сучасні засоби масової інформації забезпечують виборців різноманітнішими джерелами інформації і потенційно критичнішим поглядом на існуючих політичних акторів, таких як партії, профспілки та галузі промисловості. Доступ до різноманітного медіа-середовища дає змогу громадськості бути активними *суб'єктами вибору* інформації, аніж пасивними *споживачами* політичних вказівок з боку інших. На додачу, можливість бачити кандидатів і парламентських лідерів по телебаченню змушує виборців приділяти більше уваги особистим якостям політиків, таким як компетентність та чесність. Ілюстрацією цього є розгортання американської президентської кампанії 1992 року із залученням нових медіа-форумів, а в міру того, як нові комунікаційні технології змінюють характер інформаційних потоків, подібні процеси набувають поширення і в інших західних демократіях.

Індивідуалізація політики також знаходить відображення у збільшенні неоднорідності інтересів громадськості. Пост-матеріалістичні питання охорони довкілля, прав жінок і вибору способу життя додалися до вже широкого кола нагальних питань розвинених індустріальних демократій. Окрім того, громадяни все більше стають розподіленими на відмінні громадські об'єднання за різними проблемними питаннями. Замість політики, структурованої за груповими інтересами, що часто відображало соціально зумовлене спрямування, сьогодні громадяни зосереджуються на конкретних питаннях термінового або особистого значення.

Узяті разом, ці зміни наводять на думку, що природа громадянської політики в розвинених індустріальних суспільствах перебуває у процесі трансформації. Сучасна політика стає дедалі мінливішою, а рамки політичних рішень зміщуються від соціетальних інституцій до індивідів. Більше того, громадяни змінюють свої критерії прийняття рішень з довгострокових факторів, таких як групова лояльність та партійна належність, на короткотермінові чинники політичних вподобань та оцінки діяльності. Громадяни також виявляють більшу схильність діяти відповідно зі своїми вподобаннями та володіють політичною компетентністю і ресурсами для застосування як традиційних, так і нетрадиційних політичних методів. Таким чином, зростання мінливості й швидкості

політичних змін є очевидним, і ця модель зміни стала домінуючою тенденцією нашого сьогодення.

Поряд з поступовим поширенням таких змін у розвинених індустріальних суспільствах, ми пережили те, що, можливо, є найбільш значущими політичними подіями нашого життя: розпад Радянської імперії і глобальна хвиля демократизації. Поки розвинені індустріальні суспільства набувають нових форм демократичної політики, ми є свідками початкового розвитку демократії у цілій низці держав.

Хвилі демократизації у Східній Європі, Східній Азії та Африці торкаються самої суті багатьох основних питань про природу громадянської політики та механізми політичного процесу. Зазвичай ми вивчаємо демократичні системи, які перебувають у стані відносної рівноваги, та розмірковуємо над тим, яким чином вдалося цього досягти (або як відбуваються незначні зміни). Більше того, під час попередніх хвиль демократичних переходів не застосовувалися засоби емпіричної соціології для безпосереднього вивчення політичної поведінки. Тому нинішня хвиля демократизації фактично забезпечує унікальну можливість одержати відповіді на запитання щодо формування ідентичності, створення політичних культур (і, можливо, шляхів зміни культурної спадщини), встановлення початкового обрахування процесу голосування, а також динамічних процесів встановлення зв'язку між політичними нормами та поведінкою. Ці питання містять деякі сучасні фундаментальні дослідницькі проблеми. Відповіді на них не лише пояснять, що відбулося протягом нинішньої хвилі демократизації, а й зможуть допомогти нам краще зрозуміти основні принципи участі громадян у демократичному процесі.

Література

- Abramson, Paul, and Ronald Inglehart. 1995. Value Change in Global Perspective. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Almond, Gabriel. 1996. The civic culture: Prehistory, retrospect, and prospect. Center for the Study of Democracy, UC Irvine: Research Paper Series in Empirical Democratic Theory, no. 1.
- Almond, Gabriel and Sidney Verba. 1963. The Civic Culture. Princeton: Princeton University Press.
- Almond, Gabriel and Sidney Verba, eds. 1980. The Civic Culture Revisited. Boston: Little Brown.
- Baker, Kendall, Russell Dalton, and Kai Hildebrandt. 1981. Germany Transformed. Cambridge: Harvard University Press.
- Barry, Brian. 1970. Sociologists, Economists, and Democracy. London: Collier-Macmillan.
- Barnes, Samuel, Max Kaase, et al. 1979. Political Action. Beverly Hills: Sage Publications.
- Bean, Clive. 1993. The electoral influence of party leader images in Australia and New Zealand. Comparative Political Studies.
- Bean, Clive, and Anthony Mughan. 1989. Leadership effects in parliamentary elections in Australia and Britain. American Political Science Review 83: 1165-79.
- Chu, Yun-han. 1992. Crafting Democracy in Taiwan. Taipei: Institute for National Policy Research.
- Crepaz, Markus. 1990. The impact of party polarization and postmaterialism on voter turnout. European Journal of Political Research 18: 183-205.
- Crewe, Ivor, and D.T. Denver, eds. 1985. Electoral Change in Western Democracies. New York: St. Martin's.
- Dalton, Russell. 1994a. The Green Rainbow: Environmental Groups in Western Europe. New Haven: Yale University Press.

- Dalton, Russell. 1994b. Communists and democrats: Attitudes toward democracy in the two Germanics. British Journal of Political Science 24: 469-493.
- Dalton, Russell. 1996. Citizen Politics in Western Democracies, 2d ed. Chatham House, NJ: Chatham House Publishers.
- Dalton, Russell, and Martin Wattenberg. 1993. The simple act of voting. In Ada Finifter, ed. The State of the Discipline 2d ed. Washington: American Political Science Association.
- Dalton, Russell, Scott Flanagan, and Paul Beck, eds. 1984. Electoral Change in Advanced Industrial Democracies. Princeton: Princeton University Press.
- Diamond, Larry. 1993. Political Culture and Democracy in Developing Countries. Boulder: Lynne Rienner.
- DiPalma, Giuseppe. 1990. To Craft Democracies. Berkeley: University of California Press.
- Eckstein, Harry. 1966. Division and Cohesion in Democracy. Princeton: Princeton University Press.
- Eckstein, Harry. 1988. A culturalist theory of political change. American Political Science Review 82: 789-804.
- Eckstein, Harry. 1990. Political culture and political change. American Political Science Review 84: 253-258.
- Eckstein, Harry. 1996. Lessons for the "Third Wave" from the first. Center for the Study of Democracy, UC Irvine: Research Paper Series in Empirical Democratic Theory, no. 2.
- Eijk, Cees van der, and Cees Niemoller. 1983. Electoral Change in The Netherlands. Amsterdam: C.T. Press.
- Elkins, David and Richard Simeon. 1979. A cause in search of its effect, or what does political culture explain. Comparative Politics 11: 127-146.
- Evans, G. and S. Whitefield. 1995. The politics and economics of democratic commitment. British Journal of Political Science 25: 485-514.
- Finifter, Ada, and Ellen Mickiewicz. 1992. Redefining the political system of the USSR. American Political Science Review 86: 857-74.
- Flanagan, Scott. 1978. The genesis of variant political cultures. In Sidney Verba and Lucian Pye, eds. The Citizen and Politics. Stamford, CT: Greylock.
- Franklin, Mark. 1985. The Decline of Class Voting in Britain: Changes in the Basis of Electoral Choice, 1964-1983. Oxford: Oxford University Press.
- Franklin, Mark et al. 1992. Electoral Change: Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries. New York: Cambridge University Press.
- Gelb, Joyce. 1989. Feminism and Politics: A Comparative Perspective. Berkeley: University of California Press.
- Gibson, James, and Raymond Duch. 1994. Postmaterialism and the emerging Soviet democracy. Political Science Research 47: 5-39.
- Gibson, James, Raymond Duch, and Kent Tedin. 1992. Democratic values and the transformation of the Soviet Union. Journal of Politics 54: 329-371.
- Heath, Anthony, et al. 1991. Understanding Political Change: The British Voter 1964-1987. New York: Pergamon Press.

- Huntington, Samuel. 1981. American Politics: The Promise of Disharmony. Cambridge: Harvard University Press.
- Huntington, Samuel. 1991. The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century. Norman, OK: Oklahoma University Press.
- Inglehart, Ronald. 1977. The Silent Revolution. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald. 1990. Culture Shift in Advanced Industrial Society. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald, forthcoming. Modernization and Postmodernization (book manuscript in preparation). Ann Arbor: University of Michigan.
- Inglehart, Ronald, and Renata Siemienka. 1990. A long-term trend toward democratization? Paper presented at the annual meetings of the American Political Science Association.
- Inkeles, Alex, and David Smith. 1974. Becoming Modern: Individual Change in Six Developing Countries. Cambridge: Harvard University Press.
- Jackman, Robert. 1987. Political institutions and voter turnout in the industrialized democracies. American Political Science Review 81: 405-424.
- Jennings, M. Kent, and Jan van Deth, eds. 1990. Continuities in Political Action. Berlin: deGruyter.
- Kaase, Max. 1983. Sinn oder Unsinn des Konzepts 'Politische Kultur' für die vergleichende Politikforschung. In Max Kaase and H-D Klingemann, eds. Wahlen und politisches System. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Kaase, Max. 1989. Mass participation. In M. Kent Jennings and Jan van Deth, eds. Continuities in Political Action. Berlin: de Gruyter.
- Kaase, Max. 1994. The Personalization of Politics. International Political Science Review 15:211-230.
- Kaase, Max and Kenneth Newton, eds. 1995. Beliefs in Government Oxford: Oxford University Press.
- Kitschelt, Herbert. 1989. The Logics of Party Formation. Ithaca: Cornell University Press.
- Klingemann, Hans-Dieter and Dieter Fuchs, eds. 1995. Citizens and the State. Oxford: Oxford University Press.
- Knutsen, Oddbjorn. 1987. The impact of structural and ideological cleavages on West European democracies. British Journal of Political Science 18: 323-52.
- Laitin, David. 1995. The 'Civic Culture' at thirty. American Political Science Review 89: 168-173.
- Lane, Jan-Erik and Svante Ersson. 1991. Politics and Society in Western Europe. Beverly Hills: Sage Publications.
- Lipset, Seymour. 1981. Political Man: The Social Bases of Politics. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Lipset, Seymour. 1995. Malaise and resiliency in America. Journal of Democracy 6: 2-16.
- Lipset, Seymour, and Stein Rokkan, eds. 1967. Party Systems and Voter Alignments. New York: Free Press.
- McAllister, Ian. 1992. Political Behavior: Citizens, Parties and Elites in Australia. Sydney: Longman Cheshire.
- McDonough, Peter, Samuel Barnes and Antonio Lopez Pina. 1995. The Nature of Political Support and Legitimacy in Spain. Comparative Political Studies 27: 349-380.

Miller, Arthur et al. 1993. Public Opinion and Regime Change: The New Politics of Post-Soviet Societies. Boulder, CO: Westview Press.

Mishler, William and Richard Rose. 1996. Trajectories of fear and hope: Support for Democracy in Post-communist Europe. Comparative Political Studies 28: 553-581.

Miiller-Rommel, Ferdinand, ed. 1989. The New Politics in Western Europe: The Rise and the Success of Green Parties and Alternative Lists. Boulder, CO: Westview Press.

Muller, Edward, and Mitchell Seligson. 1994. Civil culture and democracy. American Political Science Review 88: 635-652.

Nathan, Andrew, and Tiajin Shi. 1993. Cultural requisites for democracy in China. Daedalus : 95-124.

Nieuwbeerta, Paul. 1995. The Democratic Class Struggle in Twenty Countries, 1945-1990. Amsterdam: Thesis Publishers.

Parry, Geraint, George Moyser, and Neil Day. 1992. Political Participation and Democracy in Britain. Cambridge: Cambridge University Press.

Popkin, Samuel. 1991. The Reasoning Voter. Chicago: University of Chicago Press.

Powell, G. Bingham. 1980. Voting turnout in thirty democracies. In R. Rose, ed., Electoral Participation. Beverly Hills, Calif: Sage.

-

Powell, G. Bingham. 1986. American voting turnout in comparative perspective. American Political Science Review 80:17-44.

Putnam, Robert. 1973. The Beliefs of Politicians. New Haven: Yale University Press. Putnam, Robert. 1993. Making Democracy Work. Princeton: Princeton University Press. Putnam, Robert. 1995. Bowling alone. Journal of Democracy 6: 65-78.

Reisinger, William. 1995. The renaissance of a rubric: political culture as concept and theory. International Journal of Public Opinion Research 7: 328-352.

Remmer, Karen. 1991. The political economy of elections in Latin America. American Political Science Review 87: 393-07.

Rohrschneider, Robert. 1994. Report from the laboratory: The influence of institutions on political elites' democratic values in Germany. American Political Science Review 88: 927-941.

Rohrschneider, Robert. 1996. Institutional learning versus value diffusion: The evolution of democratic values among parliamentarians in Eastern and Western Germany. Journal of Politics 58: 442-466.

Rose, Richard, and Ian McAllister. 1986. Voters Begin to Choose: From Closed-class to Open Elections in Britain. Beverly Hills: Sage Publications.

Rose, Richard, and William Mishler. 1994. Mass reaction to regime change in Eastern Europe. British Journal of Political Science 24: 159-182.

Rosenstone, Steven, and John Hansen. 1993. Mobilization, Participation, and American Democracy. New York: Macmillan.

Schmitter, Philippe, Lawrence Whitehead, and Guillermo O'Donnell, eds. 1986. Transitions to Democracy: Latin America and Southern Europe. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Seligson, Mitchell, and John Booth. 1993. Political culture and regime type: Nicaragua and Costa Rica. Journal of Politics 55:

- Semetko, Holli, et al. 1991. *The Formation of Campaign Agendas*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum.
- Shin, Doh Chul, Myung Chey and Wang-Woong Kim. 1989. Cultural origins of public support for democracy in Korea. *Comparative Political Studies* 22: 217-238.
- Shin, Doh Chul, and Myung Chey. 1993. The mass culture of democratization in Korea. *Korean Political Science Review* 27: 137-160.
- Tarrow, Sidney. 1996. Making social science work across space and time. *American Political Science Review* 90: 389-398.
- Topf, Richard. 1995a. Electoral participation. In Hans-Dieter Klingemann and Dieter Fuchs, eds. *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press.
- Topf, Richard. 1995b. Beyond electoral participation. In Hans-Dieter Klingemann and Dieter Fuchs, eds. *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press.
- Verba, Sidney. 1965. Germany. In Lucian Pye and Sidney Verba, eds. *Political Culture and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.
- Verba, Sidney, et al. 1978. *Participation and Political Equality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Verba, Sidney, et al. 1995. *Voice and Political Equality*. Cambridge: Harvard University Press.
- Watanuki, Joji. 1991. Social structure and voting behavior. In Scott Flanagan et al., *The Japanese Voter*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- Wallenberg, Martin. 1991. *The Rise of Candidate Centered Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wattenberg, Martin. 1994. *The Decline of American Political Parties*, 4th ed. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Weil, Frederick. 1989. The sources and structure of legitimation in Western democracies. *American Sociological Review* 54: 682-706.
- Weil, Frederick. 1993. The development of democratic attitudes in Eastern and Western Germany in a comparative perspective. In Frederick Weil et al. *Research on Democracy and Society*, vol. 1. Greenwich, CT: JAI Press.
- Wildavsky, Aron. 1987. Choosing preferences by constructing institutions, *American Political Science Review* 81: 3-23.
- Wolfinger, Raymond, and Steven Rosenstone. 1980. *Who Votes?* New Haven: Yale University Press.